

“Nem szuverenitásmania, hanem hatalommánia ez”

2023-12-14

Magyar Narancs: 2011-ben már egy teljes könyve jelent meg a szuverenitásról, illetve a kifejezés körüli problémákról itthon is. Már akkor ennyire egyértelmű volt, vagy jóstehetsége van?

Szilágyi Ákos: Ennek a 2011-es könyvnek az a címe, hogy “A szuverenitás fantomja”. A fantom kísértetet és kísértést is jelent. A szuverenitás fantomizálódása a könyv írásakor – a globalizáció és az európai integráció vágótánc folyamatai közepette – évtizedek óta tartó folyamat volt, úgyhogy semmit nem kellett megjósolni, legfeljebb – sűrű hálaadások vagy cifra hazafias káromkodások közepette – megállapítani: ez van. Én a hálaadók közé tartoztam. 1995-ben a Gombár Csaba vezette Korridor kutatócsoport szuverenitásról szóló tanulmánykötetének ezt a címet adta: “A szuverenitás káprázata”, ő maga pedig így fogalmazott: “Mire önkbe hullott, anakronisztikussá vált”. Mármint a szuverenitás.

Nyugaton már ekkor egyre több alkotmányjogász, nemzetközi jogász beszélt a “posztszuverenitás” koráról. Világossá vált, hogy a nemzeti szuverenitás fogalma meghaladott, virtualizálódóban van. Nagy Boldizsár nemzetközi jogász a “szuverenitás démonáról” írt briliáns esszét Magyarország uniós csatlakozásakor, 2002-ben. Szóval az az újdonság, amit én a könyvben 2010-ben előrevetíthettem, nem a szuverenitás új életre kelése, hanem populista politikai doktrinává, legitimációs ideológiává válása volt az úgynevezett “szuverén demokráciákban”.

MN: Mitől szuverén egy demokrácia?

Szilágyi Ákos: Nem egy demokrácia, hanem kettő: az orosz és a magyar. Attól, hogy nem az. A “szuverén” jelzőt fosztóképzőként kell érteni. A “szuverén demokrácia” legitimációs ideológia, amely Oroszországban született meg, 2008-ban. Vlagyimir Szurkov elnöki mindenek, médiaszakember találta ki a Putyin-rendszer számára, arra szolgált, hogy szuverenitásként legitimálja Oroszország egyre súlyosabb demokrácia-deficitjét és autokratikus elváltozását, ennek nyugati kritikáját pedig az orosz szuverenitásba való beavatkozásként. Az orosz szuverén demokrácia 2000-ben a “törvény diktatúrájának” putyini meghirdetésével kezdődött, a magyar szuverén demokrácia pedig 1998-ban azzal, hogy a kormányra került Fidesz “Rendszerváltásnál kevesebbet, kormányváltásnál többet” ígért. De hol vagyunk már ettől! A

2002-es választások elvesztése után a Fidesz egy új, második rendszerváltás pályájára állította a magyar liberális demokráciát. Maga Orbán Viktor idézte föl a minap Századvég Intézet szuverenitási konferenciáján tartott beszédében Kövér László mondását, miszerint azért szenvedhettek választási vereséget, mert “kormányon voltak, de hatalmon nem”. Elképesztő mondat, kulcsmondat. Az egész 2010-es illiberális rendszerváltás elhelyezhető ennek az egyetlen mondatnak a foglatában. A kormányok leválthatók, jönnek-mennek a hatalomban, a hatalom azonban nem leváltható. Ezért nem az a kérdés, ki van éppen kormányon, hanem az ki van hatalmon. A szuverén demokrácia időben és térben korlátlan hatalomgyakorlást jelent, a vezér saját szuverenitását, a vezér saját demokráciáját, egyedül ő lehet úr a demokrácia házában, ami épp ezért bizonyul aztán az autokrácia házában. A szakirodalomban ezt választásos autokráciának nevezik. A populista vezér a régi, 17. századi abszolút uralkodók szuverenitását ölti magára. Korlátlan hatalomra tör, és valóban e két országban ez idő szerint belső korlátja szinte már nincsen a szuverén vezéri hatalomnak, csak külső. Nálunk ez elsősorban az EU-t és a NATO-t jelenti. Folyik is a „szuverenitásvédő háború“ velük szemben rendesen. Mindkét országban, azzal apró kis különbséggel, hogy Oroszország nem tagja egyiknek sem. Összefoglalva: a nemzeti szuverenitás, a népszuverenitás valóban fantomizálódott a 20. század végére, de az abszolút uralkodókként, szuverénként fellépő populista vezérek szuverenitása olyan mértékben kelt új életre, ahogyan sikerült a

társadalmi zűrzavarként, idegen befolyásként, nemzetellenes merényletként átértelmezett plurális demokráciát egy-egy országban kiüresíteni, beszűkíteni, felszámolni.

MN: Értünk egyáltalán valamit általánosan szuverenitás alatt?

SZÁ: Persze, hiszen a mindennapi szóhasználatunkban is benne van. Gyakran mondunk olyanokat, hogy ez valakinek a szuverén döntése, szuverén akarata, hogy valakinek van szuverén ízlése, gondolkodása. Általánosságban ez azt jelenti, hogy független, önálló, integer, nem lehet kívülről befolyásolni, nem tűri, hogy beleavatkozzanak döntéseibe. Persze, ez a döntési hatáskör nem korlátlan. Ha ma egy apa büntetésként gázrezsóra ülteti a gyereket, akkor az nem az ő szuverén hatásköre, hanem bűncselekmény, amit szankcionálni fognak. Nem mondhatja azt: kinek mi köze hozzá, az én gyerekem, szuverén jogom úgy megbüntetni őt, ahogy akarom. Persze, a modern államok szuverenitása sem jelentett korlátlan hatalmat, mindig is voltak külső és belső határai annak, hogy mit tehet és mit nem tehet meg a szuverén – uralkodó, nép, nemzet, állam. A kölcsönös függések, a nemzetközi szerződéses viszonyok, a nemzetközi jog erősödése folytán ez a szuverenitás az elmúlt 300 évben igencsak megfogyatkozott. 1945 után a háborúindítás már nem szuverén hatásköre egy államnak, hanem bűncselekmény. Nem irthat ki szuverénül népeket vagy népcsoportokat és így tovább. Ma már a terror, az elnyomás, az

emberiségellenes cselekedetek sem tartoznak egyetlen állam szuverenitásának hatókörébe. Az “azt csinállok, amit akarok, mert szuverén vagyok” korszaka rég végetért, igazában csak a 17-18. században volt érvényes, amikor tényleg azt jelentette, amit XIV. Lajos mondott vagy nem mondott, de mondhatott volna bármelyik abszolút monarcha: L’État c’est moi – Az állam én vagyok. Az eredeti, 17. században született és az abszolút monarchiákban testet öltött szuverenitásfogalomnak talán ez a legtalálhatóbb meghatározása. A nemzeti szuverenitás, a népszuverenitás már sokkal korlátozottabb hatalmi függetlenséget jelöl, nem személyre szabott, valamilyen intézményi vagy szellemi entitás – nemzet, alkotmány, állam, parlament – rendelkezik vele. Csak a 20. századi totalitárius vezérállamokban tért vissza a 17. századi értelemben vett abszolút uralkodói szuverenitás. És ennek a totalitárius szuverenitásnak a fantomja kísért ma a már említett “szuverén demokráciákban”. Ma már akár Putyin is, Orbán is mondhatnák, hogy “az állam én vagyok”. Mondják is, szinte mindig többes szám első személyben beszélnek.

MN: Kezdetben is ennyire ellentmondásos, homályos fogalom volt a szuverenitás?

SZÁ: Semmiképpen. A szuverenitás eredetileg a korlátlan uralkodói hatalmat jelentette. A Harmincéves Háború, a véres európai vallásháborúk káosza nyomán, a 17. században született meg olyan filozófusok fejében, mint Jean Bodin és Thomas

Hobbes és lett az 1648-as vesztfáliai békekötéssel létrejött európai nagyhatalmi rend és az úgynevezett abszolút monarchiák legitimációs alapja. Az uralkodói hatalom isteni akaratból eredeztetése nem ment tovább: ha nem egy kereszténység van, hanem több, és több egyház, több hitgyakorlat, akkor vagy káoszba hanyatlik az uralkodás, ahogy azt a Harmincéves Háború mutatta, vagy az autoritásnak kell új forrást találni és ez lett a szuverenitás. Ami a 20. század derekán és most a 21. század elején atavisztikusan visszajönni látszik Európában az a 16-17. századi szuverenitás, a “kötözetlen vadállat” – ahogy Montesquieu nevezte kora abszolút uralkodóit – szuverenitása. Jakab András kiváló jogtudós magát a korlátlan hatalmat feltételező 17. századi szuverenitásfogalmat nevezi “vadállatnak”, amelyet meg kell láncolni, különben zsarnokságokat készít elő. A népszuverenitás, a nemzeti szuverenitás, az alkotmány szuverenitása – ennek a “léláncolásnak” a különféle stratégiai voltak. De a magyar szuverenitásvédelmi törvény nem Orbán Viktor vezéri szuverenitását hivatott “megkötözni”, hanem a társadalom – a civilszervezetek, önkormányzatok, a média, a kulturális intézmények – szuverenitását. Itt az államtól, a hatalomtól való függetlenséget tekintik, magyarán a szabadságot tekintik “kötözetlen állatnak”, igyekeznek móresre tanítani, a rendszer ketrecében tartani, hisz különben még belemarna a vezér kenyéradó szuverenitásába.

MN: Ezek szerint ez a sok kormányzati beszéd a szuverenitásról nem újkeletű?

SZÁ: Semmiképp. Eleitől fogva másról sem beszélnek. Az úgynevezett “szuverenitásvédelem”, ami a vezéri szuverenitás védelmét jelenti befelé és kifelé is, kezdettől fogva napirenden van. Ennek keretében zajlott már az IMF kipaterolására, az „unortodox“ vagyis szuverén gazdaságpolitika bevezetése, a CEU és egy sor más nemzetközi szervezet „kipaterolása“ is. 2013-ban külön parlamenti vizsgálóbizottság foglalkozott már a „külföldi befolyásszerzés“ folyamatos figyelésével, nyilvántartásával és nyilvánosságra hozatalával, például a civil szervezetek által megpályázható „norvég alapítványi pénzzel“, vagyis ugyanazzal, amivel a nemsokára a szuverén saját alaptörvényébe foglalt Szuverenitásvédelmi Hatóság fog foglalkozni széles e hazában. Mivel a vezéri szuverenitásnak mára csak kívülről van némi gyöngye jogi, politikai korlátja, féke, ellensúlya, legfőbb ideje volt véget vetni a belül elsorvasztott, halálra ítélt és csak uniós tagállami és alapítványi forrásokból valamennyire életben tartott civiltársadalom és média tevékenységének, mely még mindig zavarja a korlátlan hatalomgyakorlást.

MN: De a magyar szuverén mintha nemcsak befelé érvényesítené korlátozatlan hatalmát, hanem kifelé is: hiába a nemzetközi jogi vagy uniós ítélet, Magyarország szuverénül

megteszi, hogy nem hajtja végre az Európai Bíróság menekültügyben hozott elmarasztaló ítéletét. Ezek szerint megteheti?

SZÁ: Ez a szuverenitási színjáték része. A magyar szuverenitás dacol Brüsszellel, fittyet – bakfittyet – hány neki, stb. stb. A demokrácia-deficitet, a szabadságkorlátozásokat – e tekintetben csakúgy mint Oroszországban – kőkemény nemzeti szuverenitásként viszik színre, mondhatni teatralizálják saját nézőközönségük számára. A valóság ennél kissé nyomorultabbul fest. Először is Magyarország nemcsak az Unió egyik tagállama, de még a schengeni övezetnek is a része, tehát bárki, menekült, migráns is, aki az Unió bármely országában letelepedhetett és megkapta az állampolgárságot, szabadon jöhet-mehet a magyar határokon is és letelepedhet akár Magyarországon is. Hiszen ugyanezt teszi folyamatosan jöve-menve más uniós államok határain száz és százezer magyar is, mégcsak nem is útlevelével, hanem személyigazolványával. Másrészt a déli határon emelt és őrzött szögesdrótkerítés, a területi szuverenitásnak ez a múzeumba való emlékműve a jelek szerint nem sokat ér a menekülthullámokkal szemben: úgy haladnak át Magyarországon észak felé, mint kés a vajon. Harmadrészt, mint nap mint nap olvashatjuk, akkora a munkaerőhiány és akkora az igény a magyarnál is olcsóbb munkaerőre, hogy a szuverén magyar állam ázsiai és más multinacionális cégeknek engedélyezi harmadik világbeli munkavállalók tíz- és most már százereinek több évre szóló itt tartózkodását, ami persze nem jár letelepedési engedéllyel, de

egészen bizonyosan járni fog házasságkötésekkel, letelepedésekkel, és akkor nem is beszéltem a csinnadratta nélkül özönlő szorgos kínai, vietnámi és török bevándorlók tömegeiről. Mindeközben a tagállami Magyarország demográfiai mélyponton van, nemcsak a születésszámok csökkenése miatt, hanem a kiköltözés, külföldi munkavállalás, külföldön letelepedés miatt is. Csak a határon túli magyar népesség felére-harmadára csökkent az utóbb tiz-tizenöt évben. De hát miért azt mondjuk, „külföldre“ mennek? Saját nagy politikai hazájukban mennek egyik helyről a másikra, amitől identitásuk, kapcsolatrendszerük bővíthet ugyan, de nem szűnnek meg magyarok lenni, bárha Magyarország szuverénje megvonja is tőlük a levélben szavazás jogát, amelyet megad a „határontúliaknak“, akik – hála az uniós csatlakozásnak – éppannyira határon inneniek is már. Magyarország uniós csatlakozása az egykor Trianonban igazságtalanul megvont határokat jószerevével megszüntette. Miközben a szuverenista hatalom valóságos Trianon-vallást épít fel, az uniós csatlakozással elértük, amit a szuverén Magyarország soha nem ért el száz év alatt, hogy ugyanúgy jövünk-megyünk ezeken a határokon, mintha 1920 előtt élnénk. Ez bizony csakis az Unión belül, a kisállami szuverenitások agarainak hátrébb vonásával vált lehetségessé. A magyar szuverén természetesnek veszi, hogy Tusványoson tart előadást, hogy állampolgárságot ad a határon túli magyaroknak, hogy azok levélben szavazhatnak a parlamenti magyarországi parlamenti választásokon. Igen, egy rakás törvényeségi eljárás folyik az Unióban Magyarország

ellen. De az Unió nem állam, Brüsszel semmiféle elkülönült a tagállamokkal szembezegezhető szuverenitással nem rendelkezik, bizonyos értelemben, jogi értelemben a közösségi szerződés maga rendelkezik szuverenitással, de még ezt sem lehet a tagállamokkal szembezegezni: a hatásköröket együttesen gyakorolják, szembeni valójában sohasem az Unióval, pláne Brüsszellel lehet, hanem a tagállamok együttesével és magukkal az egyes tagállamokkal. Még az együttesen gyakorolt közösségi jog tagállami megsértésének uniós szankcionálása sem lehetséges úgy, ahogy valamilyen jogsértést a tagállamokon belül szankcionálnak. Az Uniónak van parlamentje, de ez sem valamilyen európai uniós szuverenitás hordozója. Hozhat törvényeket, de ezek megvalósításához a tagállamok mindegyikének hozzájárulása szükséges. A lényeg az, hogy az Európai Unió nem állam, a szubszidiaritás és nem a szuverenitás elvére épül és szerintem soha nem lesz belőle föderáció. Nem lehet lejátszani a „föderalista-vitát“, amely a 18. század végén Amerikában a föderalisták győzelmét hozta a konföderáció híveivel szemben. Nem hiszem, hogy nemzetállamokból föderációt lehet alkotni. Az EU-nak nem a szuverenitás felé kell mozognia, hosszú távon csak egy nagyon sajátos fajtájú föderatív berendezkedést tudok elképzelni, amelyben nincs önálló föderatív hatalmi központ, nincs a tagállamok fölötti állam – minden ellenkező hireszteléssel szemben Brüsszel nem az –, nem is kell, hogy legyen, mert a tagállamok szuverenitása annyira virtualizálódott mára a globalizációs és integrációs folyamatoknak

köszönhetően, hogy egy régi vágású szuverenitásnak, még egy alkotmányosan megszelídített, fékekkel, ellensúlyokkal „léláncolt“ szuverenitásnak sincs sok értelme. A szubszidiaritás elvét, ezt az egyébként keresztény, politikailag pedig kereszténydemokrata fogantatású elvet kellene az Unió államszervezeti alapjává tenni, és ezen az alapon felépíteni valamit, ami még nem volt. Az a nemzetállam, amelynek demokratikusan kormányra került vezetése vagy népe ezt bármi okból nem tudja elfogadni, ne csatlakozzon az Unióhoz vagy lépjen ki belőle. Nincs nagy tolongás. A meg-megpendített Huxit a már említett szuverenitási színjátékhoz tartozik, a kisegér fogadkozásának és fenyegetőzésének szórakoztató műfajában. Azt adja meg az Úristen, hogy a magyar szuverén ki akarja vinni Magyarországot az Unióból! Nem bolond – az az egész rendszer végét jelentené.

MN: A szuverenitásmániából vezethető le, hogy Orbán már sokszor úgy beszél, mintha egyedül az ő mindenkori választási győzelme lenne jogos és igazságos?

SZÁ: Megfordítva: a szuverenitásmánia vezethető le a korlátlan hatalom akarásából, aminek feltétele a hatalom által – saját megrendelésre előállított – választási győzelem. Ahol szuverenitás van, ott szuverenitás van: olyan nincs, nem lehet, hogy ne a szuverén – ne a „fényvitéz“! – győzzön a „sötét erőkkal“ szemben. Nem szuverenitásmánia, hanem hatalommánia ez, amely hol a nemzeti szuverenitás, hol a

